

KERTINĖ PARAŠTĖ

Teisina vaikų ir moterų trėmimus...

Sausio 19 d. *Komjaunimo tiesa* išspausdino pokalbį su istorijos daktaru Juozu Jermalavičiumi apie neseniai pasirodžiusią knygą *Liaudies gynėjų žodis*. Pokalbis įdomus tuo, kad Jermalavičius teisina Stalino teroro taikymą partizanų šeimoms pagal 1946 m. vasario 15 d. saugumo generolo Bartasiūno įsakymą, kad savo noru nepasidavusių partizanų šeimos bus suimamos ir tremiamos. Manytum, kad šiomis persitvarkymo ir demokratizavimo dienomis būtų neįmanoma aiškinti, jog už tėvo ar vyro tariamus nusikaltimus galima bausti žmoną, mažus vaikus, senelius, gimines. Tačiau Jermalavičius tai daro beveik be jokių išlygų. Pasak jo, ištremtos partizanų šeimos nebuvo Stalino asmenybės kulto aukos. Jų išvežimas buvo efektyvi kontrrevoliucijos slopinimo priemonė, kuri gerokai pakirto partizanų socialinę bazę. Jermalavičius sutinka, kad būta klaidų, bet nedaug. Kadangi represuoti asmenys vėliau buvo reabilituoti, teisingumas buvo atstatytas. Taip teigia Jermalavičius, bet ar taip iš tikrųjų buvo?

Pirmiausia reikia prisiminti pokario sudėtingą padėtį. Dėl karo suirutės ir sovietinio saugumo siautėjimo daug šeimų nežinojo savo vyrų likimo. Vieni buvo pasitraukę į Vakarų, antri pakeliui žuvo, tretii, bijodami komunistų keršto ir prisidengdami kita pavarde, gyveno kitur Lietuvoje. Buvo ir tokių, kurie vengdami mobilizacijos į Raudonąją armiją, gyveno pasislėpę savo ūkyje, o kiti miške slapstėsi, bet ne partizanavo. Toks atvejis paminėtas trečiame šių metų *Gimtojo krašto* numeryje. Antai, nepriklausydamas partizanams, Juozas Poderis miške slapstėsi iki 1947 metų pradžios. Savaimė aišku, būta ir daug partizanų, nors tais laikais, kai saugumo šnipų tinklas Lietuvos kaime dar nebuvo sukurtas, nemaža jų gyveno savo ūkiuose, tik naktimis vykdavo kovos užduotis. Jei šeimos nežinojo vyro likimo, retai jį žinojo sovietiniai baudžiamieji organai, kurie tačiau dažnai laikėsi taisyklės, kad jei vyro nėra namuose, tai jis veikiausiai partizanauja, ypač jei jis buvo labiau pasiturintis ūkininkas, atsargos

karininkas, buvęs Nepriklausomos Lietuvos valdžios tarnautojas, šaulys. O kaip galėjo žmona, ypač apsauktojo liaudies priešo žmona, įtikinti valdžios pareigūnus, kad ji teisybę sako tais liguist arumo laikais, kai saugumiečiai ir gulagą siuntė iš nelaisvės grįžusius sovietų karius, vien dėl to, kad jie išliko gyvi, kai jų draugai mirė? Pagaliau reikia pabrėžti, kad tremiamųjų sąrašai buvo rengiami slapta, tremiamieji neturėjo progos įrodyti savo nekaltumą, duoti atkirtį nepagrįstems gandams ar šmeižikams. Tų laikų dvasią gerai apibūdina rašytojo Vytauto Petkevičiaus minima taisyklė, kad kas pirmas su skundu, tas teisus. Tad kaip galima rašyti, kad tremiamieji nebuvo savavaliavimo aukos, kai visa trėmimo procedūra pažeidė jų elementariausias teises?

Jermalavičius mini, kad Bartasiūno įsakymas buvo paskelbtas 1946 m. vasario 15 d. Jis nenurodo, kada įsakymas buvo taikomas partizanų šeimoms, veikiausiai dėl to, kad atsakymas nepatogus. Trėmimai prasidėjo vasario 18 dieną, tai yra, praėjus tik trim dienoms po įsakymo paskelbimo. 1946 metais masinės informacijos ir masinio susiėkimo priemonės buvo labai menkos ir nepakankamos. Apie nutarimus Vilniuje kai kurių kaimelių gyventojai sužinodavo po savaitę, o pamiškės vienkiami gyventojai gal ir po mėnesį, jei ne vėliau, ypač žiemą. Tad manytina, kad daugelis partizanų ir jų šeimų laiku nesužinojo apie Bartasiūno įsakymą, o sužinoję negalėjo per dieną padaryti tokį svarbų sprendimą, nutarti pasitikėti valdžia, kurią gyventojų dauguma laikė okupacine. Be to, trėmimai nesuorganizuojami per kelias dienas. Sovietinis saugumas išitus mėnesius rengė masinius trėmimus Pabaltijy 1941 metais, kruopščiai organizavo ir Kaukazo tautų trėmimus 1944 metais. Todėl nėra abejonių, kad tremiamųjų sąrašai buvo parengti gerokai anksčiau prieš Bartasiūno įsakymo paskelbimą ir kad tas įsakymas davė tik teisės pagrindą nežabotam smurtui. Jermalavičius aiškina, kad trėmimai buvo veiksminga kontrrevoliucijos slopinimo

Čiurlionis – planetų muzikas

Nauja monografija anglų kalba

POVILAS GAUČYS

Alfred Erich Senn, John C. Bowl, Danutė Staškevičiūtė. *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis: Music of the Spheres*. Newtonville, Massachusetts: Oriental Research Partners, 1986. 121 psl. Kietais viršeliais. Kaina – 29 dol.

Monografijos ir studijos apie Čiurlionį ir jo kūrybą vis gausėja. 1984 metais išėjo Aleksio Rannito anglų kalba monografija *M. K. Čiurlionis: Visionary Painter*, o 1986 metais prof. Alfred E. Senn, prof. John C. Bowl ir Dar'ės Staškevičiūtės parašyta studija apie Čiurlionį kaip planetų muziką.

Tai jau antra anglų kalba knyga, skirta Čiurlioniui. Joje nagrinėjama ne tik Čiurlionio vizualinė kūryba, bet taip pat ir jo muzikinė kūryba. Prof. Alfredas Sennas, pasitelkęs Texas universiteto rusų meno specialistą prof. John Bowl ir muzikologę Danutę Staškevičiūtę, amerikiečių skaitytojams pristato Čiurlionį kaip žmogų, kaip dailininką ir kaip muziką. Prof. Sennas parašyta Čiurlionio biografija „Čiurlionio dvasinių kontinentų ieškojimai“ yra pirmą anglų kalba parašyta Čiurlionio biografija, vaizduojanti trumpą ir vargingą M. K. Čiurlionio gyvenimą (pp. 5-34). Autorius jį vaizduoja, kaip vizualinio ir muzikos meno pionierių, ieškojusį jį vertinančios ir remiančios visuomenės. Išgyventi sunkumai ir nesėkmės palaužė jo kūrybinę raidą ir jo protą. Sennas jį vaizduoja kaip drovų, labai atsidavusį savo šeimai ir draugams ištikimą žmogų.

Savo studijoje „Čiurlionio vizualinis menas“ (pp. 40-67) prof. John Bowl pažymi, kad norint objektyviai spręsti apie Čiurlionį – mastytoją, dailininką, muziką, piešėją ir anuometinį stebėtoją, reikia atmesti daugumą apie jį parašytos literatūros ir išsklaidyti mitus, supančius jo vardą, išskyrus Mark Etkind, Vytautą Landsbergį, Aleksį Rannitą ir Gytį Vaitkūną. Autorius dažnai cituoja Viačeslavą Ivanovą, M. Dobužinskį, V. Čiurlionytę. Mat daugelis Čiurlionio meno interpretatorių savo komentarus suplakė su beprasmiu pagyrom.

priemonė, pakirtusi partizanų socialinę bazę. Ir šis tvirtinimas neatitinka tikrovės. Partizanų veikimas nesulpnėjo iki 1949 metų, tai yra, praėjus daugiau negu trejiems metams po Bartasiūno įsakymo. Trėmimai tik pašrino nuotakas šalyje, dar labiau padidino nesupratimą ir įtarimą, sustiprino užburta smur-

to ratą. Nesunku įsivaizduoti, ką pergryveno partizanai, sužinojęs, kad žmona ir tikrai nekalti vaikai ištremti į Sibiro gilumą. O tais laikais, kai iš tremties žmonės negrįždavo, išvežimas buvo laikomas tolygiu mirties bausmei. Neatsitiktinumas, kad 1946 metais partizanai ėmėsi griežtesnių priemonių prieš įtariamus valdžios agentus, kad padidėjo mirties nuosprendžių skaičius. Paminėtina ir tai, kad sovietinės santvarkos prieš socialinės bazės pakirtimo dingsnį buvo tremiami vadinamieji buožės. Jų ištėmimas neva turėjo sukurti sąlygas kolūkių steigimui, bet masiniai trėmimai 1948 metais nepakirto valstiečių pasipriešinimo žemės ūkio sukolektyvinimui. Priešingų elementų socialinės bazės pakirtimu visada buvo galima pateisinti susidorojimą su nekaltais žmonėmis, kurie buvo baudžiami

Be to, rašiusieji apie Čiurlionį pernelyg daug dėmesio skiria jo tautinei tapatybei, susijusiai su lietuvių tautine kultūra. John Bowl nelaiko Čiurlionio pirmieju dailininku. Jis pritaria Vytauto Landsbergio nuomonei, kad Čiurlionis pirmiausia buvo muzikas, bet tai nereiškia, kad jo vardas būtų nustumtas į užmaršį, kaip tai yra įvykę Vakarų pasaulyje. Bowl manytu, Čiurlionis turi būti vertinamas kaip svarbiausias baltų ir Rytų Europos modernizmo atstovas. Tai ypač svarbu, nes Baltijos kraštai išaugino daugelį gabių menininkų ir rašytojų, kaip, pvz., lietuvių ir rusų poetą Jurgį Baltušaitį, estų dailininką Eduardą Wiiraltą, lenkų poetą ir dailininką Stanislovą Wyspianski (užmirštas paminėti Czesław Miłosz), bet dar ir dėl to, kad rusų sidabro amžiaus kultūrai įtaką darė Vilnius, Kaunas, Ryga, Talinas ir Varšuva...

Prof. John Bowl savęs klausia, ar dailininkas Čiurlionis turi būti atmintinas, kaip viena grandis baltų-rusų santykiuose. Gal jo mene yra kažkas, kas pralenkia jo neįspėjamas vizijas ir palaidia rusų meno techniką? Atsakymą į tuos klausimus jis randa Čiurlionio su ypatingu sinesteziniu gabumu nutapytuose 200 paveikslų, kurie yra mėginimas „nutapyti muziką“. Čiurlionio dvejopas suvokimas garso kaip spalvos ir spalvos kaip garso nebuvo nuostabus dalykas Europos simbolistams... Muzikiniai jo tapybos pagrindai Čiurlionį labai suartina su Vakarų Europos ir, dar ryškiau, su rusų modernistų mastytu. Jo mėginimas sujungti spalvą su garso, t.y. sujungti dvi meno formas, leidžia jį lyginti su Wagneriu ir Skriabinu.

Bowl, aiškindamas rusų simbolistų pažiūras į laiką, erdvę ir garus, pažymi, kad simbolistai taip pat ir Čiurlionis, tikėjo į anapusinį, absoliutų pasaulį, esantį už paprastos tikrovės veido. Daugeliui simbolistų pati gamta buvo garų rezervuaras. Čiurlionis pritarė tai panteistinei pažiūrai, tvirtindamas, kad jis

M. K. Čiurlionis

Pavasaris. 1907-1908. IV

kūrė savo tapytas simfonijas iš „bangų dūžių, iš slėpiningos senų miškų kalbos, iš žvaigždžių mirgėjimo, iš mūsų dainų ir iš mūsų neišmatuojamų vargų“. Bowl pažymi, kad Čiurlionis gėrėjosi primityvia, pirmaprade gyvybės galia, pabrėždavo gamtos visuotinumą, visišką jos chaosą. Tai paaiškina, kodėl jo tapyboje žmonių figūros yra retos.

John Bowl daug dėmesio Čiurlionio kūryboje skiria ritmui, nes jis tapyboje sudaro pagrindinį elementą, matomai spalvomis atvaizduotą vaizdą dviejose dimensijose. Muzikoje jis yra pagrindinis elementas, besireiškiantis laiko seka. Kai kurie meno teoretikai abejojo jo galiojimu ir siūlė muziką laikyti pagrindiniu menu. Čiurlionis buvo laikomas vienu tokiu menininku, sugebėju-

siu savo tapybą padaryti muzikalia, pakeičiant perspektyvą. Čiurlionyje glūdintis posūkis į simbolių muzikinį interpretavimą, Bowl manytu, įvyko dėl įvairių priežasčių. Pirmia, Čiurlionis nuo mažens buvo supamas savo tėvo muzikavimo ir nuolat girdėjo lietuvių kaimiečių dainas. Antra, jo pradinis išsilavinimas buvo muzikinis. Per visą gyvenimą komponavo muziką, todėl jis nepaprastai domėjosi Chopinu. Studijuojant Čiurlionio ankstyvas kompozicijas, mus stebina, kaip pažymi Bowl, kaip tik tie ritminiai ypatumai. Perkeltas į jo vizualinę kūrybą, šis melodinis ir ritminis principas įgyja idomią „girdimą“ ypatybę, kuri dar ryškiau skamba nei alegorinė paveikslų reikšmė.

Norėdamas pabrėžti savo paveikslų muzikalumą, Čiurlionis juos pavadino muzikiniais vardais: „Laidotuvų simfonija“, „Vasaros sonata“, „Allegro“, „Scherzo“, „Finale“. Tačiau retai kada jis pasiekė tikros koreliacijos tarp muzikinės formulės ir vizualinės patirties, kaip, pvz., „Preljudo“ fugoje, viename iš geriausių jo darbų.

Nagrinėdamas skrydžio temą, Bowl pažymi, kad Čiurlionio suartėjimas su tapybine erdve matomas iš jo „paukščio akies žvilgsnio“ paveiksluose „Aukuras“, „Pilies pasaka“ ir „Piramidžių sonata“. Tose kompozicijose centrinis vaizdas atrodo lyg iš lėktuvo pakabintas virš Čiurlionio sapnuojamų vandenynų ir kalnų. Atrodo, kad Čiurlionis mėgo „paukščio akies žvilgsnį“, tačiau iš tikrųjų jis ryškiai parodo jo filosofinius bei psichologinius siekius. Jis liudija atsimetimą nuo 19-to amžiaus realizmo ir simbolizmo įsivyravimą.

Čiurlionio paveiksluose iškilimo į aukštį motyvas gali būti aiškinamas kaip susižavėjimas skrydžiu ir svaiguliu, ar kaip atsimetimas nuo konvencinių normų. Čiurlionio ir kitų dailininkų simboliniai paveikslai rodo simbolizmo iškilimą, davusį pradžią abstrakčiam menui.

Laikydamas Čiurlionį vertikales dailininku, Bowl pabrėžia jo norą aiškinti kaip susižavėjimas skrydžiu ir svaiguliu, ar kaip atsimetimas nuo konvencinių normų. Čiurlionio ir kitų dailininkų simboliniai paveikslai rodo simbolizmo iškilimą, davusį pradžią abstrakčiam menui. Laikydamas Čiurlionį vertikales dailininku, Bowl pabrėžia jo norą aiškinti kaip susižavėjimas skrydžiu ir svaiguliu, ar kaip atsimetimas nuo konvencinių normų. Čiurlionio ir kitų dailininkų simboliniai paveikslai rodo simbolizmo iškilimą, davusį pradžią abstrakčiam menui.

Čiurlionio laikais buvo paplitęs, ypač Prancūzijoje, susidomėjimas rytietiška filosofija bei menu. Juo domėjosi ir Čiurlionis. Bowl'ui yra aišku, kad Čiurlionis, prieš nutapydamas „Laidotuvų simfoniją“, matė prancūzų dailininko Deniso reprodukcijų albumą ir pasiskolino iš jo motyvus.

Čiurlionio orientalinė kryptis nesiriboja vien Indija, nes taip pat gilų įspūdį jam darė kinų ir japonų tapyba. Jo „Fuga“ ir „Allegro“ (Pavasario sonatoje) rodo jo šilko tapybos supratimą: meninių priemonių taupumą, švelnią pusiausvyrą tarp nutapytos ir nenu-tapytos erdvės, abstrakčias ir labai stilizuotas užuominas natūralaus pasaulio, išsklaidytas tempera, kurios mums primena (Nukelta į 3 psl.)

Šiame numeryje:

Teisinami trėmimai • Čiurlionis – planetų muzikas • Sukaktuvininkas Vytautas Beliajus • Prano Dom. Girdžiaus „Vėpūtiniai“ • Aleksandro Radžiaus eilėraštis • Iš kelionės po Meksiką • Magdalenos Birutės Stankūnienės paroda

Sukaktvininkas šokėjas Vytautas Beliajus

EDVARDAS ŠULAITIS

Galbūt nemažam skaičiui lietuvių Vytauto Beliajaus vardas nedaug ką pasako. Tie, kurie apie jį girdėjo, vargu ar žino, jog daugelyje pasaulio šalių gyvenantieji tautinių šokių ir folkloro mėgėjai jį pažįsta tik kaip lietuvių ir kaip žinomiausią lietuvi.

Svetimtaučiai krikštija Vytauto vardu savo vaikus, norėdami pagerbti šį žmogų. Jau 44 metai jis leidžia anglų kalba tautinių šokių ir folkloro žurnalą, kurio skaitytojų 90% yra nelietuviai, tačiau pats žurnalas vadinasi gražiu lietuvišku vardu *Viltis*. Jis suorganizavo pirmąją lietuvių tautinių šokių grupę Amerikoje; jis anglų kalba parašė ir išleido pirmąją knygą apie lietuvių tautinius šokius; jis lietuvių ir kitų tautų tautinius šokius mokė keliuose šimtuose Amėrikos kolegijų bei įvairiuose pasaulio kraštuose; jis iš amerikiečių bei kitų tautybių yra gavęs dešimtis pažymėjimo ženklų, jo pavardė yra patekusi į daugiau negu pusę tuzino „Who's Who“ knygų ir t.t.

Ne be reikalo Vytautas (draugų tarpe Vyta) Beliajus yra vadinamas „Mr. Folk Dance, USA“. Šis žmogus yra mūsų tarpe ir vasario 26 dieną atšventė savo 80-ji gimtadienį. Nežiūrint savo didelės metų naštos, jis ir šiandien yra aktyvus: tebeleidžia (ir teberedaguoja) aukščiau minėtą žurnalą, daug keliauja, mokydamas tautinius šokius, na ir atlieka nemažą kitų darbų. Reikia tik stebėtis sukaktvininko energija, nežiūrint, kad jo sveikata jau prieš 45 metus buvo sušlubavusi ir jau buvo nedaug vilčių, kad jis pasveiks. Tuomet liga buvo nugalėta, bet po kurio laiko giltinė vėl beldėsi į duris, nors ji nieko nepešė. Ir šiandien sukaktvininkas negali pasigirti savo sveikata, nors darbų atlieka kelis kartus daugiau negu sveikiausieji žmonės.

Vytautas Beliajus gimė Pakumprio kaime, Dzūkijoje, 28 mylių atstume nuo Kauno, 1908 m. vasario 26 d. Jo tėvai buvo kaimiečiai Sofija ir Juozas Beliajai. Šeimoje buvo dar du jaunesni broliai — Leonas ir Julius bei sesuo Gytė (ji gimė, Vytautui jau išvykus Amerikon).

1923 metais, būdamas 14 metų amžiaus, Vytautas su savo 85 metų amžiaus močiute išvyko Amerikon, kadangi ši ir kelionė nenorėjo leisti viena. Atvyko į Čičagą ir čia pasiliko. Jaunasis Vytautas lankė pradžios mokyklą, tačiau po kurio laiko turėjo mokslą apleisti, nes reikėjo užsidirbti pragyvenimui. Toliau tęsti formalų mokslinimąsi neturėjo galimybių, tačiau laisvalaikį pats daug skaitė, viskuo domėjosi. Ir šiandien nesunku matyti, kad sukaktvininkas yra plačiai apsiskaitęs daugelyje sričių ir jo žinojimas dažnai viršija formalius mokslo laipsnius turinčiųjų. Tai išskėlė Brigham Young universiteto profesorė dr. M. Jensen, kuomet buvo įteiktas Beliajui pažymėjimo ženklas.

Jau 1930 metais Beliajus pradėjo savo, kaip šokėjo, karjerą. Jis buvo choreografu italų tarpe, o taip pat Čičagos lietuvių „Pirmyn“ choro rengiamose operose bei operetėse. Kuomet Čičagoje 1933 m. buvo rengiama Pasaulinė paroda, Beliajus joje pasirodė suorganizuojant lietuvių tautinių šokių grupę „Lithuanian Youth Society“ vardu. Jo sugėbėjimai buvo pastebėti ir buvo pakviestas dėstyti tautinius šokius (ne vien tik lietuvių) įvairiuose Čičagos parkuose. 1937 m. Beliajus pradėjo dėstyti įvairių tautų šokius Čičagos universiteto „International House“. Nuo tada jis pradėjo garsėti visoje

Vytautas Beliajus praėjusių metų vasarą. Nuotrauka Edvardo Šulaitis.

Amerikoje kaip įvairių tautų šokių specialistas. 1942 metais jis gavo pakvietimą dėstyti tautinius šokius vienoje mokykloje Fairhope, Alabamoje. Čia jis stipriai susirgo džiova ir vos išliko gyvas. Besi-

gydydamas ir pradėjo leisti iš pradžių kuklų laikraštėlį, kurį pavadino *Vilties* vardu, kadangi nenorėjo nustoti vilties, kad nenugalės tada laikomos vienos iš pavojingiausių ligų. Jis ligą nugalėjo ir dabar *Viltis* yra pats

didžiausias tautinių šokių ir folkloro žurnalas visoje Amerikoje, skaitomas plačiame pasaulyje (kaip Beliajus išsireiškė, žurnalas neįsileidžiamas tik už Geležinės uždangos).

1945 metais jau gėroka susveikęs Beliajus vėl grįžo į Čičagą ir čia tęsė tautinių šokių dėstymą „International House“, o taip pat vadovavo lietuvių „Ateities“ tautinių šokių grupei. 1950 metais, jam gastroliuojant JAV rytinėse valstijose, vėl jį sugriebė džiova. Gydydėsi Čičagoje, vėliau Denveryje, kur jam buvo padaryta sudėtinga plaučių operacija, išgelbėjus jį nuo mirties. Vėliau, gydytojų patarimais, Beliajus buvo išsikėlęs gyventi į San Diego, iš kur 1958 metais vėl sugrįžo į Denverį ir čia dabar tebegyvena.

Tai tokie yra trumpi Beliajaus gyvenimo ir veiklos bruožai. Tačiau reiktų daug lapų, norint bent kiek išsamiau aprašyti sukaktvininko veiklą ir jo nuopelnus lietuviams. Sekant *Vilties* žurnalą (jis dabar išėina 6 kartus per metus, 40 puslapių apimties), galima pajusti, kiek daug Beliajus yra padaręs lietuvių naudai. Nežiūrint, kad žurnalo skaitytojai beveik išimtinai yra kitataučiai, jis nepraleidžia progos kiekvienam numerį parašyti apie lietuvių tautinių šokių grupes bei apskritai lietuvius ar Lietuvą.

Pastaraisiais metais jis porą kartų buvo nusiųstas pas savo artimuosius į Lietuvą, sudėrindamas savo kelionę su Respublikine tautinių šokių bei dainų švente, o pernai — Tarptautiniu folkloro festivaliu „Baltika“. Ir šias savo keliones jis išsamiai aprašė *Vilties* žurnale, atvirai parašydamas apie sunkią politinę padėtį savo gimtinėje.

Vytautas Beliajus 1923 m. rugpjūčio mėnesį, pakeliui į Ameriką. Nuotrauka daryta Bremene, Vokietijoje.

Sukaktvininką kaip tik praėjusiais metais yra tekę susitikti „Baltikos“ festivalyje, į kurį jis buvo prikalbinęs nuvykti ir amerikiečių tautinių šokių grupę iš Salt Lake City, kurią net vieną lietuvių tautinį šokį buvo išmokę. Tie amerikiečiai šokėjai, pamatę lietuvių sugebėjimus bei vaisingumą, labai džiaugėsi ir sakėsi, jog visą gyvenimą liks lietuvių draugais.

Praėjusių metų pabaigoje vėl su sukaktvininku susitikome džiuliuame tautinių šokių festivalyje Milvaukės mieste, kur jis buvo šio festivalio svečiu. Čia jis buvo nusiųstas tartis dėl *Vilties* žurnalo likimo po jo mirties, nes anksčiau ar vėliau jį visiems ateina. Jis nori, kad jo *Viltis* nemirtų su juo išėjimu iš gyvųjų tarpo.

Čia norisi palinkėti sukaktvininkui dar daug darbingų ir sveikų metų, toliau gražiai populiarinant lietuvių vardą kitakiti tautinių šokių bei dainų švente, o pernai — Tarptautiniu folkloro festivaliu „Baltika“. Ir šias savo keliones jis išsamiai aprašė *Vilties* žurnale, atvirai parašydamas apie sunkią politinę padėtį savo gimtinėje.

mokinei, atsipašydamas už moralinę skriaudą, nukreipiant ją bloga gyvenimo linkme. Tie hiperboliški mokytojo ir mokinės charakteriai galėtų būt lyg ir simbolias Lietuvos auklėjimo sistemos bei valstybės nelaimingo likimo. Kartojamas „atleisk“, sentimentai veikia skaitytoją.

Idomiai aprašytas „Rafinuotas paleistuvis“, kur kaip tik kukliausias bažnyčios tarnas-zakristijonas per išpažintį išsako ir gailisi, kad nepasidavė moters gundymui...

„Alfredo Dreifus atvejis“ — šmaikštūs vyrų kompanijų pasakojimai, lyg išpažintys, lyg juokai ir melai... Ir išvada: „Gerai meluoti — menas“ (p. 101). Tą

Chicagos teatruose

Siurrealistinė pasimetusio pasaulio drama

Pirmaujantis Čičagoje Goodman teatras, 200 South Columbus Drive, dirba kontakte su De Paul universitetu, mėgsta parinkti modernius, kartais avangardinius ir eksperimentinius veikalus. Šį sezoną stato John Guare „Landscape of the Body“. Autorius dar jaunas, gimęs 1938 m. Queens, New York, gausiai pažinęs Broadway vaidinimus, įsijautęs į modernų didmiesčio gyvenimą, dramos studijas išėjęs Yale universitete. Laikomas vienu iš vadovaujančių moderniosios Amerikos dramaturgų. Jis parašė dainų tekstus New Yorko dramos kritikų žymenį laimėjusiam miuziklui „Two Gentlemen of Verona“. Laimėjo Los Angeles filmų kritikų pažymėjimą už filmų scenarijų.

Šis Guare dramos veikalas tai tragiška komedija, jo parašyta tik per porą dienų. Vaizduoja paurisą šeimą, su tardytoju, apklausinjančiu motiną dėl sūnaus nužudymo. Čia yra ir romantišni bruožai, ir gausiai chaoso, pasimetimo. Tai amerikiečių „mystery story“, juokiantis, bet kartu ir pasibaisėjimą kelias vaidinimas,

kur savo dainomis ir dialogais dalyvauja mirusi centrinio personažo sesuo. Ryškėja gyvenime besireiškianti nekaltumo stoka, perpinta gyvenimo paradoksis. Nukirstoji sūnaus galva tartum simboliškai primena modernų pasaulį be galvos. Scenų vaizdai šokinėja pirmyn ir atgal.

Jei pats vaidinimas mįslingas, tai scenos įrengimai gausūs, dideli ir lengvai keičiami, nuostabūs, niekur kitur neužtikami Čičagos teatruose. Į scenoje vaizduojamą gyvenimo chaosą režisieriaus Robert Falls inaišas labai didelis. Ne veltui jo pastatytas „Hamletas“ yra lamėjęs kritikų žymenį. Pastatymas neįprastas, bet ieškantiems naujūmų gali būti ir labai įdomus.

Scenoje pasirodantis aktorių dešimtukas ryškus savo išsitrinavimu gausiuose vaidinimuose. Daugelis jų dalyvavę televizijoje, filmuose, kaip Jason Moser, Anthony Rapp, Peggy Roeder (ji yra gastroliavusi ir Australijoje), Chelcie Ross. Pastatymas bus tęsiamas iki balandžio 2 dienos. Juoz. Pr.

galima pasakyt ir knygos autoriui: tai jis tikrovę dažnai apverčia aukštyn kojom, meluoja — meniškai, užtat skaitytojui idomu.

„Barborėlės“ pasakojime elgeta, šuo Nasrius, Jurgis, Bartaučiū tarpė. „Savųjų tarpe pranašu nebūsi“ — tokia yra liaudies išmintis. Ji tinka ir sukaktvininko Beliajaus atvejui. Bet jo neužmiršta ir neužmirš kitataučiai, neužmirškime ir mes, savieji!

„Filosofijos daktaro akiniai“ parodijuoja socialines klases, galbūt raudonąją okupaciją. Vaizduojamas Stepono Mikas, siekias prizo... Liaudies šaukia: Prezidentu išrinksim! „Tai jau greit ateis raudonėji...“ (p. 175)

„Solenziantas“ — įdomiai aprašytas „pensininko akademiko“ gimtadienis, kur jis nori kalbėti apie „Artimo meilę ir abstinenciją, apie libidinę atque concupiscentia“. Čia posakiai daugiausia eiliuojami. Solenziantas verčia svečius atspėti, kiek jam metų, kitaip jis nusišausias... Visi bijo spėlioti, o vis tiek šeimnininkas paleidžia šūvius, atvyksta policija, areštuojamas ne tas, kuris šaudė, o šaudomieji ir būtent tie, kurių didžiausios pajamos, kad jie galėtų išsipirkti...

„Rudens vasaroje“ antroji žmona vis klausinėja vyro, kaip jam buvo su pirmąja... Po visų atsakymų ji vis tiek nepatenkinta: pasirodo, kad „laimė nepakartojama“ (p. 206).

„Perlaužta graudulinė“, — vėl caro laikai. Vyras su žmona važiuoja į bažnyčią Grabnyčiose, kai „musė apsiaverčia ant kito šono...“ Žmona laiko graudulinę žvakę, jie važiuoja pro malūną, kalvę, miestely užaina pas Sarą (graži žydės Saros charakteristika). Bet... graudulinė sulūžusi... O klebonas per pamokslą išbara visus už naminės degtinės gamybą, siunčia geriau eiti pas Sarą...

Jau iš minėtų vaizdėlių matom charakterių, temų įvairumą. Dar yra apie nacių laikus, pokario Europą ir Ameriką („Maršalo plano pirmūnai“), apie vaiko troškimą teatro (bet nėra protagonisčių...), apie meilę, svajones, biznesą, keliones... „Bridžas Titnagynėje“ — tautosakinis dalykėlis apie puodžių ir jo kelias žmonas...

Vienos parodijos tikrai meniškios ir įdomios, kitos — gal mažiau suprantamos; bet kalbos atžvilgiu ir stilistiniu pasakojimu Pranas Dom. Girdžius nepadaro gėdos savo mokytojiui Antanui Giedraičiui-Giedriui, žinomam vaikų literatūros klasikui, kurio prisiminimui šią knygą dedikavo.

Prano Dom. Girdžiaus „Vėpūtiniai“

ALĖ RŪTA

Pranas Dom. Girdžius. VĖPŪTINIAI. Taryčios ir parodijos. Čičaga: Pedagoginis lietuviškos institutas, 1987. 240 psl. Kaina — 8 dol. Gaunama „Drauge“.

Žiemos vėjai su sniegu gali subloktį ir pasienius daug sulūkin patekusių daiktų: trupančio grudo dulkių, sausų lapų ir šakelių, suodžių, gal vaiko paleistą popieriaus paukštę, gniūžtę su purvu... Visa tai vėjai sugrūda į pusnis, kurios riogso pašalėse, priegatviuose iki pavasario.

Panašių vėpūtinų „prisuko“ ir Prano Dom. Girdžiaus išradinga plunksna. Jų rinkinys dedikuojamas „iškiliam kaimynui ir mokytojui, tauriam pedagogui ir mūsų kalbos puoselėtojiui, redaktoriui — rašytojui Antanui Giedraičiui-Giedriui (1892-1977)“. Į knygą sudėti 12 žurnaliniai. Noveles? Pats autorius pavadina taryčiomis ir parodijomis. Taryčios? Tokio žodžio nerandu žodyne. Taryti, taria — tai tarti, sakyti, sako. Taigi, taryčia — būtų visa, kas ištarta, įdomiai pasakyta, šiuo atveju — parašyta.

Ką Girdžius vaizduoja tais „vėjų supustytai“ sakymais, kokią realybę parodijuoja? Viską! Realybę — jo (ir daugelio mūsų) išgyventą: istorinius caro laikus Lietuvoje, bėgimą, kaimą ir miestą, ūkininką, kareivį... Jo raštų kalba gera, nors prikaišiotą anglų, prancūzų, vokiečių, lotynų kalbomis posakių, reiškia, lietuviška realybė praplėsta į pasaulį. Kalba turtinga Mažosios Lietuvos tarmybėmis: tabūna, kvėškepūris, prarėžlai, kenklės, kinis, kliunkis, nušūpėjęs, atskėtrojė, posmikavo, atrkatėjas, atrūzlina, atkervinė, nusibadinusi, padėrusi, lasydama, eidino ir t.t. Tur-

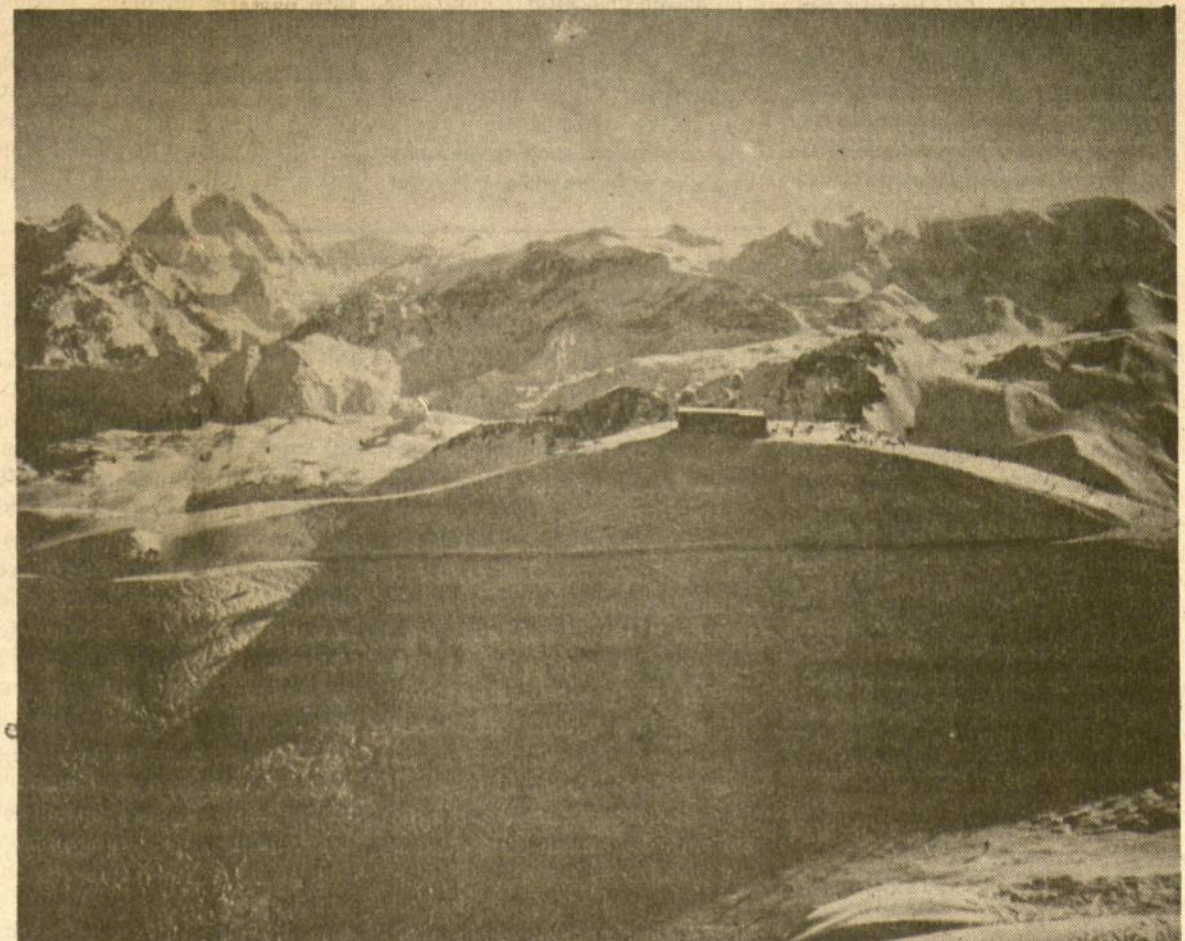
būt dėl tarmiškumų ir kalbinės klaidos: būką snukutį (buka), smylkteletį (smilk-), trečdalys (trečdalis), grūda (grūda anglis), puslė (pūslė), gyrgžt (gir-) ir t.t. Kai kur ignoruojami kableliai, pvz., „Ištuštino kas dar buvo likę pusbutely“ (prieš „kas“ nėra kablelio); panašių sakinių yra daugiau.

Tekstą skaityti lengva ir smagu. Daug šmaikštųjų, juokingų dialogų. Aprašinėjamai metosi nuo aplinkos į žmogų, nuo dabarties į praeitį, nuo liūdnumo iki pokštų... Gausu šamojingų išsireiškimų, realybė, lyg rankovė, išverčiama, žmogus tai judinamas, tai baltinamas... Idomūs palyginimai, hiperbolės: „Miešimo iš eketės gausi visą kibirą...“ Darže aguonų didelės galvos; jų sėklos byra nuo sukosėjimo... „Aguonų pienas lysvėmis teka į girdymo lovį... O kisieliaus kisieliaus — pilnas kiemas, iki stogu, iki kraigo“ (p. 64, kur rašoma apie Kūčias). Charakteriai, nors kasdieniški, nepaprasti; daug su jais susijusių „gyvenimo išminties“ posakių, kaip: „Juodu buvo geri draugai. Nelaimėje vienas kitam padėdavo, laimėje pavydėdavo“. — „Jis ieškojo gerų dalykų, o nematė geriausių“ (p. 103). — „Kajus bėgo su pilnu vežimu medalių ir ordinarų“. — „Tu, miela, patraukli kaip meiluzė. Tu brangi, paranki kaip žmona. Tu gera, gerutėlė kaip motinė...“ (p. 117).

Dauguma kūrinių neturi nei pradžios, nei pabaigos: tiktai kalbėjimai, idomūs, juokingi, ištraukti iš gyvenimo. Pavyzdžiui, „Jokūbėlis ėjo ir ėjo velykinės, tik gerai neatšiminė, kiek kartų avinui pamušė koją...“ — pradžia. Toliau rašoma apie karves, erelius, kaimynus, kuniagą, misijas, užsigavėjimą, nuodėmę ir gėdą, popą, vokiečių ir t.t.

Pabaiga? — „Boba draskėsi: — Sakiau tau, tėvai, stovėk prie dukters su šautuvu. Dabar? O Atpirkėjau, kokia gėda!“ (p. 39). Taigi, apie ką būtų visa knyga? Iš 25 — keturių lyg novelės, gerai parašytos; dar aštuonios irgi įdomios, taigi apie pusę knygos — pasigrožėtina. O kita, nebežinai, skaityt iš pradžių, ar iš galo, — išpūdis beveik tas pats.

Pirmutinė knygoje lyg ir geriausia; tai „Laiškas mokinei“. Egoistas, apsilėdęs, pavydus ir karjeristas mokytojas rašo nuoširdų, lyg išpažintinį, laišką

Žiema iš Lietuvių fotografų išėjimoje šešioliktosios metinės parodos, vykusios 1987 metų rudenį Čiurionio galerijoje, Jaunimo centre, Čičagoje.

Čiurlionis – planetų muzikas

(Atkelta iš 1 psl.)

Li Ti ar Ch'ien Ku. Jų darbų pavyzdžius Čiurlionis galėjo matyti, lankydamas Muencheno, Dresdeno, Prahos ir Varšuvos muziejus. Neišvengiamai Čiurlionis turėjo žinoti japonų meno kultūrą Paryžiuje 19-to amžiaus gale: jo „Jūros sonatas“ Finale yra aiški nuoroda į Hokusai, o gal ir į garsią Bilibino parafrazę – „Statinė, plūduriuojančia jūroje“. Taip pat ir jo piešinys „Vartai“ turi neabejotiną japonų šaltinį.

Kalbėdamas apie Čiurlionio studijas Varšuvoje, Bowlt pažymi, kad jo mokytojai Ruszczyc ir Stabrovski domėjosi simbolizmu ir stipriai veikė Čiurlionį. Tai matyti, palyginus jo „Jūros sonatą“ su Stabrovskio „Jūros pasaka“. Ruszczyc darė įtakos Čiurlionio temų pasirinkimui ir tapybos metodams. Didelį įspūdį jam darė žymus lenkų poetas ir dailininkas S. Wyspianskis. Gyvendamas Varšuvoje 1904-1906 metais Čiurlionis sukūrė daug svarbių darbų, kaip, pvz., „Pasaulio sukūrimas“, „Ramybė“, „Tyla“, ir labiausiai išbaigtus bei sofistikuotus darbus, kaip „Zodiako ženklai“ ir „Saulės sonata“. 1906 metais Petrapilyje buvo surengta Varšuvos dailiųjų menų mokyklos studentų darbų paroda, kurioje dalyvavo ir Čiurlionis. Jo paveikslus rusų meno kritikai aukštai įvertino.

Nuo 1906 m. Čiurlionis tapo plačios tarptautinės simbolistų dailininkų bendruomenės nariu. Ji vartojo visuotinę turinio ir formos kalbą. Čiurlionis ir ją įvedė lokalius motyvus: pakelių kopytelės transformavo į pasakiškus pastatus, nutapė mitologinį žaltį, praturtindamas dar viena gyvą rūšimi simbolistų gyvūnų ir žaliųjų šeima, pateikė galbūt labiausiai išstėtas augalų formas „Pasaulio sukūrimo sonatos“ 7-toje ir 10-toje dalyse, folklorines tulpes, rozes ir loto vaizdavimą. Bet tas saltytis su lietuvių liaudies tradicija yra proginis ir neties dirbtinis. Čiurlionio tapyba išsėina iš tautinių ribų, skolin-damasi savo sudėtinės dalis iš

M. K. Čiurlionis.

Zvaigždžių sonata. Andante. 1908

Prancūzijos, Lenkijos, Rusijos, Čekoslovakijos, labiau tinkamas kosmopolitinei Varšuvai ar Petrapiliui, nei Vilniaus visuomenei.

Baigdamas savo studiją, John Bowlt daro tokias išvadas: Čiurlionis per anksti mirė, nespejęs pasiekti savo meninės viršūnės, kurią paskutiniai jo darbai žadėjo. Jo paveikslai mums suteikia ypatingą pasigėrėjimą savo nepaprastu nuosirdumu, dėl autentiškų sapnų, dėl gilaus dvasinio turinio. Kai kuriuose savo darbuose jis buvo meistriskas, o kartais beįgis techninėje srityje, bet mūsų akyse tai nebuvo yda... Tikro pripažinimo jis susilaukė tik po mirties. Po metų jo darbų parodos buvo su-ruoštos Vilniuje, Maskvoje, Londone ir Paryžiuje. Jo kūryba

tapo mokslinių studijų objektu, pradedant B. Lemano monografija 1912 metais. Netgi jo vardu buvo pavadinta viena kalnų grandis Pranciškaus Juozapo salyne. Jis prikėlė iš numirusių Atlantę. Jis mums atskleidė užbur-tą karalystę. Jis giliai tikėjo savo misija. Vertindamas jo nuopelnus, jo buvęs mokytojas F. Ruszczyc per jo laidotuves atsi-sveikinimo kalboje pasakė: „Mes atsišveikiname su krikščioninio tyrumo žmogum, su taurių pa-stangų draugu, ir ilgai mūsų at-mintyje išliks taip staigiai ir tra-giška nutrukusi jo daina... Jis buvo naujo ir jauno meno prana-šas, jis jam nurodė kryptį, o savo kraštui ir savo tautiečiams jis skelbė grožį ir savo pavasario atbudimą“.

Tokios yra, suglaustai

atpasakojus, prof. John C. Bowlt mintys apie Čiurlionio vizualinę kūrybą. Nagrinėdamas praėjusio šimtmečio pabaigos ir šiojo pradžios meno judėjimus, sroves ir su jais susijusią dailininkų tapybą, autorius stengiasi Čiurlionį suriš-ti su rusų simbolistų srovėmis, su tos krypties dailininkais, nors Čiurlionis tik su kai kuriais iš jų susipažino, atvykęs į Petrapilį 1908 m. rudenį, o 1909 m. gale, kaip sunkiai sergąs, buvo išvež-tas į Druskininkus. Taigi per maža turėjo laiko pažinti daugelio John Bowlt minimų rusų dailininkų tapybą. Ne-atrodo, kad Čiurlionis buvo paty-ręs gilesnį rusų dailininkų poveikį savo tapybai. Ieškodamas to poveikio žymių, Bowlt teigia, kad tas ar kitas Čiurlionio Petrapily nutapytas paveikslas esąs sukurtas to ar kito rusų dailininko įtakoje. Tai tik iš dalies tikra, nes M. Dobužinskis, gerai pažinęs Čiurlionio tapybą, teigė, kad „Čiurlionis vėlniška originalus, į nieką nepanašus“. Atrodo, kad daugiausia Čiurlio-niui įtakos turėjo abu jo moky-tojai, F. Ruszczyc ir K. Stabrovskis. Būtų gera, kad Čiurlio-niui įtaką klausimą kas nors giliau pastudijuotų.

Reikia labai apgailestauti, kad ši vertinga ir įdomi John C. Bowlt studija nėra pailiustruota Čiurlionio paveikslų nuotraukomis, nors ir vienaspalvėmis, kurios amerikiečiui skaitytojui padėtų suvokti, kaip atrodo Čiurlionio sonatos, fugos, preliudai.

Knygos įvade pabrėžiama, kad John C. Bowlt Čiurlionį laiko Varšuvos ir Petrapilio meninių sluoksnų nariu, kur jis sau siekė garbės ir turto. Toks Čiurlionio traktavimas esą galys atrodyti neįprastas tiems, kurie Čiurlionį laiko tik puikiu lietuvių kultūros reiškėju, tačiau žinomas lietuvių filosofas Stasys Šalkauskis yra rašęs, kad rusai buvo pirmieji, kurie įvertino ir pripažino Čiurlionio talentą, pirmiau, nei tai padarė lietuviai. Ir tai tiesa. To meto lietuviai nesuprato Čiurlionio paveikslų, klausinėjo Čiurlionį, jis pyko ir neaiškino.

Muzikologė Danutė Staškevičiūtė savo labai profesionaliai parašytoje studijoje „Čiurlionio

muzika jo laikais“ (pp. 73-116) nagrinėdama Čiurlionio muzikinę kūrybą, pažymi, kad ji vyko kritišku muzikos istorijos laikotarpiu, kuriame reikėsi skirtingos kryptys. Nebuvo nė vieno įsivyravusio muzikos stiliaus 19-to šimtmečio posūkyje. Tradiciniai būdai neteko savo patrauklumo. Kompozitoriai ieškojo naujų išsiskyrimo priemonių. Čiurlionis irgi stengėsi ištrūkti iš klasiškai romantinės eros ir atrasti naujesnę išraišką, labiau tinkamą modernioms nuotakoms.

Didele dalį Čiurlionio muzikos sudaro trumpos piano kompozicijos, nes jos leidžia kultivuoti asmeninį išsiskyrimą, nereikalaujamos ilgo toninio ir struktūrinio planavimo. Tas piano kompozicijas sudaro noktiurnai, preliudai, etiudai ir rapsodijos.

Lietuvoje rimtas muzikos menas pradėjo vystytis praėjusio šimtmečio gale ir šiojo pradžioje kartu su politinės ir kultūrinės sąmonės augimu. Čiurlioniui labiausiai rūpėjo sukurti tautinį muzikos stilių, pagrįstą lietuvių liaudies dainomis. Jis studijavo liaudies dainas ir daugelį jų harmonizavo. Jis mėgino suvokti jų melodijų ypatumus ir juos įjungti į savo instrumentines kompozicijas. Per savo trumpą gyvenimą jis sukūrė 270 muzikinių kompozicijų, jų tarpe 170 piano kūrinių, dvi simfonijas ir 60 chorui aranžuotų liaudies dainų. Lietuvių muzikos kontekste, kaip pažymi Danutė Staškevičiūtė, Čiurlioniui yra užtikrinta išskirtinai žymi vieta, kaip pirmajam to žanro kūrinių kompozitoriui. Tie jo kūriniai buvo labiau išgarsinti dėl jų istorinio reikšmės. Tuo tarpu jo piano kompozicijos pilniausiai parodo jo muzikinio stiliaus raidą ir suteikia perspektyvą nustatyti jo vietą tarp to meto Europos kompozitorių. Išsamiai nagrinėdama Čiurlionio piano kompozicijas, Staškevičiūtė jas gausiai pavyzdžiais (gaidomis) pailiustruoja, jas palygindama su Chopinu.

Išsamiai išnagrinėjusi Čiurlionio orkestrui parašytus kūrinius: stygų kvartetą ir dvi simfonijas – (Nukelta į 4 psl.)

M. K. Čiurlionis

Zemaičių kopyltstulpiai. 1909

ŽVAIGŽDININKO VIDURNAKČIO VELYKOS

Mane apakusi nuo dienos šviesu Grigo ratai veda į Šiaurės žvaigždę, kad ji gražintų man alsuojančią visatą virš Nemuno ir Sruojos, virš liūdesio prilytų ežerų, virš Kryžių kalno, kur ašarų ir kraujo laštakiai ir prisikėlę kryžių šipuliai vidurnakčiais giedoti ima džiaugsmo Aleliuja.

Aleksandras Radžius

Lionė Ramonienė

Iš kelionės po Meksiką

*Judantis pirštas rašo ir užrašęs nuslenka, Ir... niekas...
Jo neatvilios nubraukt eilutės puse,
Nė vieno žodžio gausios ašaros neištrins.*
Omar Khayyam
Persų poetas, 1070-1123

Vėl prie tvorelės po pasisavinta palmele. Mėlyname danguje nė debesėlio. Neramios Pacifiko bangos. Danguis mėlyne protarpiais pajavairina spalvingi balionai.

Kairėje visai netolimi kalnai, o už jų, kiek akys užmato, aukštesnių kalnų grandinės. Desinėje primityvus palmių miškelis, toliau aukštoki viešbučiai ir vėl kalnų grandinės, apjuosiančios įlanką.

Nedidelėje, kalnais apjuostoje įlankoje miestelis, neturėdamas kur plėstis, lipa į kalnus. Pastatai miestelyje irgi stiebiasi į viršų. Vietoj vieno aukšto, bematant, atsiranda du ar trys.

Atostogaujant, kaip paprastai, įdomu stebėti žmones. Dauguma yra saulės garbintojai, reikšia, senasis kultas mūsuose dar stipriai įsitvirtinęs, tik jo tikslas ar prasmė pasikeitusi...

Išimė po palmę prie pat žemos mūrinės sienelės, skiriančios pliažą nuo viešbučio teritorijos. Tai mūsų mėgiamiausias kampelis! Čia juntų Pacifiko gėiminantį vėjelį, ir norint yra proga stebėti gan nuotykingą liaudies gyvenimą.

Priešakyje turime „judamųjų krautuvių“ procesiją. Tai vietiniai, jauni ir seni, įvairiausiomis prekėmis apsikrovę, kad dažnai nė galvų nematyti, o kartais visa krautuvi, tai tik kišenė, iš kurios vogčiomis ištraukiamas laikrodinis ar žiedelis. Bet reikia pripažinti, kad verlas gyvai vyksta ir ant pliažų, ir prie mūrinės sienelės.

Maudymasis tiek vandenyne, tiek baseinuose, jodinėjimas pajūryje, tinklinis ant smėlio, pasigrožėjimas gražiais kūnais, tai tik

dalis esamų atrakcijų. Pliažas, kaip grybais, nusagstytas besienėmis, pavėsi teikiančiomis pastogėlėmis, kurios ir naudingos, ir akiai labai patrauklios. Tai basliai, giliai įremiti į žemę, prie kurių stipriai privirtintos iš sudžiūvusių palmių šakų padarytos kepurės – stogeliai.

Mėlyname danguje nė debesėlio. Neramios Pacifiko bangos. Smagu po palmę paskaityti, pamąstyti, prisiminti... Pirmas apsilankymas Guadalaharoje! (Jau pats vardas man skambėjo romantiškai.) Ar iš tikrųjų jau tiek daug laiko nuo tada praėjo? Vėlai vakare, tik apsisitojus Guadalaharos miesto centre, einame aplankyti 400 metų amžiaus katedrą. Žinome, kad arti, bet paklausiamie vietinio. „O, čia, už kelių metrų, užsisukus už šio kampo“.

Ir masyvi, apšviesta katedra iškyla visu dingumui! Kokios elegantiškos tos keturios didžiulės katedrą supančios aikštės! Kiek ten fontanų, statulų, gėlynų ir suolelių, kad viskuo galėtume pasigrožėti ir pailsėti. Tai Jalisco valstijos sostinė, tekilos, mariachis, gražių moterų ir garsaus dailininko Orozco tėviškė!

Vakare mariachis aikštėje vieni sėdi ir gurkšnoja, kiti vaikština, vietiniai maišosi su turistais, o mariachis maišosi su visais. Vaikština tarp stalų jaunas vaikelis, žibučiu puokštelės sėkmingai pardavinėdamas. Netoli mūsų senyvas meksikietis, didelį sombrero ant stalo pasidėjęs, aiškiai pasiturintis, sėdi vienas ir gurkšnoja tekilą. Didokas būrys mariachis be atvangos jam groja ir dainuoja, daugiausia jo pasirinktas dainas. Protarpiais užsėina jis vidun į gretimą užėigą, bet greitai sugrįžęs deda pinigų ant stalo, ir grupė linksmia jį toliau. Jį linksmia, bet jo veidas bejausmis, o gal nostalgikas ar melancholiškas. Tik jis vienas težino, kodėl jam, vienam sėdinčiam, toks ilgas koncertas reikalingas.

Kaip ryškiai prisimena detalės pirmojo apsilankymo Meksikos sostinėje, Meksikos mies-

tel Neplanavome nueiti pėsti nuo naujo miesto centro dalies iki senamiesčio – Zokalo. Bet, apleidę Izabelės Sheraton'ą (pro kurio langus kas vakarą gerėjoms didžiuliu apšviestu „angelu“), praėjome pro gretimai esančią Amerikos ambasadą, palikę prie jos ilgas belaukiančiųjų eiles. Gražiuoju Paseo de la Reforma bulvaru, Maksimilijono pastatytu, kad prilygtų Paryžiaus Champs Elysees, eidami ir besidairydami, ir viskuo besigrožėdami, nė nepajutome atsidūrę Alamedos parke, o po to, netrukus atsiradome ir Zokalo. Tai senamiesčio didžiulė aikštė, kurioje yra katedra, įvairiausi valdžios rūmai, archyvai ir begalybė kitų pastatų.

Žavėjomes jų dailininkais, kurių darbų apstu įvairiose galerijose, ypač Dailiojo meno rūmuose, Diego Rivera, Orozco, Siquieros, Tamayo ir daugeliu kitų. Šiandien tie darbai yra ne tik pačių meksikiečių, bet ir kitų kraštų meno žinovų bei mylėtojų gerbiami ir tinkamai

Jaguaro šventykla Tikal, Guatemaloje.

įvertinti.

Norint pasigėrėti Meksikos senomis kultūromis reikia tik apsilankyti labai moderniškai pastatytam archeologijos muziejui, kuris taip suprojektuotas, kad gera dalis toltekų, majų ir aztekų eksponatų yra išstatyti po atviru dangumi, bent iš dalies primenantį jų natūralų milieū. Per tolimesnius apsilankymus teko vis dar ko nors naujo pamatyti bei išmokyti, tik gaila buvo matyti mirstančius ar jau nudžiūvusius medelius, taip gražiai puošiusius iš abiejų pusių Paseo de la Reforma bulvarą.

Pasaulį daug kartų apkeliavęs, kelionių knygų leidėjas, paklaustas, koks kraštas jam labiausiai patinka, atsiprašė, to negalįs atsakyti. Prispirtas, šitaip pasiaiškino: jeigu dėl to, kad neduodąs atsakymo, būtų pastatytas prie sienos sušaudymui – pasirinktu Meksiką. Taip buvo rašyta maždaug prieš 20 metų. Daug kas nuo tada pasikeitė, daug kas ir ne! Gamtos grožio ir klimato įvairumas, smėlis ir

palmės žavi daugelį ir šiandien. Senų kultūrų apčiuopiamas palikimas, jų išvystytas aukštas intelektualinis bei meninis lygis, religija, socialinė struktūra domina daugelį kitų.

Esame apsisitę Guatemalos džiunglėse, Tikal vietovėje, „Džiunglių“ viešbutyje. Mūsų gyvenvietė žodis „džiunglės“ labai tiksliai apibūdina. Atskridome čia pamatyti geriausiai išlikusias, ne taip dar seniai atkastas majų šventyklas. Vaikštinejame, gerėmės didžiuliu kompleksu, net į labai aukštą ir stačią Jaguaro šventyklą susigundę įlipome. Viršuje maža platforma ir kambarelis. Šventykla yra tokia stati, kad iš viršaus nematyti apačioje laiptai, net ir žmogus atrodo nedidokas. Majų valdytojai iš tokios aukštumos tikrai turėjo didingą vaizdą. Bet ir mums yra kuo pasigrožėti. Iš visų pusių tik džiunglės, matyti kitos šventyklų ir aukštoki įvairių formų nelygūs kalneliai. Tai dar neatkasti pastatai ar šventyklų, palaidotos po laiko tėkmės užneštomis žemėmis ir džiunglių vešlia augmenija.

Ant platformos sėdi vyrukas ir rašo atvirukus. Jam pakėlus galva, nustembame, kad čia vienas iš dviejų australų, sutiktų prieš porą savaitių prie Guatemalos gražiojo Atitlan ežero, iš visų pusių apsupto aukštų ugnikalnių. (Kelonėse ne pirmą kartą taip susikryžiuoja keliai!) Vyrukui jau netoli metal kelionėje, o dar pusmetis priekyje. Kalbame apie netoli esantį miestelį Flores, „Ar verta?“ paklausiu. „Niekio ypatingo, bet norėjome jį išbraukti iš savo sąrašo“. Patiko, ir pasisavinome tą jų „išbraukti iš savo sąrašo“ posakį, ir dažnai patys jį panaudojame.

Vakarieniaujame šešiese „Džiunglių“ viešbučio valgomajame. Amerikietis bankininkas su žmona, dirbantis Meksikos mieste, vokiečių porėlė ir mes. (Australai išskrido atgal į Guatemalos miestą.) Amerikietis pasakoja apie majų apleistą Chichén Itzá ir Uxmal primityviame Jukatane, labai nustebintas Tikal šventyklų, o dabar pakeliui į Honduras, visai prie Guatemalos sienos, pamatyti ten majų paliktų svarbių stelių. Mes kaip tik pakeliui į tą primityvų Jukatana... Kai kas tikrai pasikeitė!

(Nukelta į 4 psl.)

Magdalenos Stankūnienės meno darbų paroda

SAULĖ JAUTOKAITĖ

Pentadienį, kovo 11 dieną, Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus galerijoje, Chicagoje, buvo atidaryta dailininkės Magdalenos Birutės Stankūnienės meno darbų paroda, pavadinta „Išpūdziai iš praeities“. Paroda vyksta iki balandžio 10 dienos. Parodoje iškabinti 25 paveikslai sudaro tris skirtingus ciklus: „Tautosakos deivės“, „Jūratė ir Kastytis“ ir „Moterų darbai“.

Jau ne pirmą kartą dailininkė pasirodo parodose su cikline tematika. Labai reta ir intriguojanti šios parodos tema, taip retai užtinkama mūsų meno kūryboje.

Galbūt ne kiekvienam parodos lankytoji yra žinomos ir pažįstamos mitologinės būtybės. Daugumas žinome apie laumes, raganas, kaukus, aitvarus, bet mažiau apie specifines deives ir dievaičius, kurie buvo žemės, miškų, jūrų, laukų ir namų globėjai ir sargai.

Mūsų mitologijos praeitis rodo dar tokia netolima, tačiau jos istoriniai aprašymai yra fragmentiški, nesudarantys pilno ir konkretaus vaizdo. Kaip deivės ir kitos būtybės atrodė ir kaip jos santykiavo su žmonėmis, tam trūksta daug žinių. Jos nėra labai aiškios, tebėra apgaubtos šėšėliais. Todėl menininkas, norėdamas išreikšti žmogišku pavidalu deives, dievaičius, vaidilutes, laumes, kaukus ir kitas būtybes, savo vaizduotės horizontams neturi ribų.

Dail. Magdalenos Birutės Stankūnienės „Tautosakos deivių“ ciklo veikėjos yra Medeina, Gegutė, Aušrinė, Laima, Žemyna, Austėja, Lazdona, Laumės, Raminta, Ginta, Gajutė su Vaizgantū. Kiekviena iš jų turi specifinę paskirtį. Medeina yra miškų ir medžių deivė, Lazdona — lazdynų, riešutų globėja ir vaisingumo deivė. Raminta ir Ginta — amžinosios ugnies aukuro vaidilutės, ir t.t.

Iš senosios pagonių religijos ir mitologijos žinome, kad lietuviai buvo prisirišę prie gamtos ir ją garbino. Giria ir jos medžiai, ypač ažuolas, buvo gyvybės simbolis, ten gyveno mirusiųjų vėles. Nesistebėtina, kad dail. Stankūnienės darbuose vyrauja augmenija: medžiai — jų šaknys, šakos, lapai, žiedai. Savo grafikos raižinių atspaudus ji išgražina augmenijos žalia spalva, ją išryškina geltonomis, juodomis linijomis. Jos kūrinuose laisva linija yra labai aktyvi — ji juda, sukasi, riečiasi,

Magdalena Birutė Stankūnienė. Medeina — miškų ir medžių deivė (medžio raižinys, 19 x 24, 1987).

Magdalena Birutė Stankūnienė. Žemyna — Žemė, gyvybę duodanti, augalijos augimą ir derlingumą skatinanti deivė (medžio raižinys, 19 x 24, 1987).

Dail. Magdalenos Birutės Stankūnienės medžio raižinių ciklas „Tautosakos deivės“ išstatytas jos parodoje, šiuo metu vykstančioje Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus galerijoje, 6500 South Pulaski Road, Chicagoje. Paroda vyksta iki balandžio 10 dienos.

banguoja. Jos tautosakos būtybių reikia ieškoti augmenijos raizgynėse. Ir kai surandame, jos yra sugestvios, suabstraktintos žmogaus figūros siluetai.

Dail. Stankūnienė pasakos „Jūratė ir Kastytis“ keturis kūrinius atlieka tuo pačiu stiliumi kaip ir tautosakos deivių seriją. Jūratė ir Kastytis yra supami jūros gyvūnijos ir bangų srauto. O vienuolika kūrinių iš ciklo „Moterų darbai“ yra patys realistiškiausi parodos eksponatai. Čia dailininkė vaizduoja kasdieninę kaimo buitį, kur pagrindinės veikėjos yra žemiškos būtybės — moterys. Jos yra darbščios — dirba visus sodžiaus darbus: kasa bulves, bruka linus, audžia, verpia, grybauja, baltina drobes. Šios darbščios moterys, rodos, yra suaugusios su savo darbu. Jos dirba ramiai ir natūraliai, rodos, kitaip ir būti negalėtų. Dailininkė neparodo jų veidų detalių, tiksliai bendras figūrų išraiškas. Paveikslų koloritas atitinka pievas ir laukus: žalia, ruda, geltona.

Apžvelgus dail. Magdalenos Stankūnienės meno darbų parodą, pergyvenamas labai jaukus išpūdis. Joje nėra jokių dramatiinių ar sukrečiančių scenų, bet savo nuotaika ramūs paveikslai. Dailininkės tautosakos deivių karalystė, Jūratės ir Kastyčio pasaka ir sodžiaus moterų darbai yra romantiški, lyriški atpasakojimai. Ji yra nuosekli savo grafikos technika ir stiliaus maniera.

Kūrybingai darbšti dail. Magdalena Birutė Stankūnienė, horozontams labai jaukus išpūdis. Joje nėra jokių dramatiinių ar sukrečiančių scenų, bet savo nuotaika ramūs paveikslai.

Dailininkės tautosakos deivių karalystė, Jūratės ir Kastyčio pasaka ir sodžiaus moterų darbai yra romantiški, lyriški atpasakojimai. Ji yra nuosekli savo grafikos technika ir stiliaus maniera.

Kūrybingai darbšti dail. Magdalena Birutė Stankūnienė, horozontams labai jaukus išpūdis. Joje nėra jokių dramatiinių ar sukrečiančių scenų, bet savo nuotaika ramūs paveikslai.

Dailininkės tautosakos deivių karalystė, Jūratės ir Kastyčio pasaka ir sodžiaus moterų darbai yra romantiški, lyriški atpasakojimai. Ji yra nuosekli savo grafikos technika ir stiliaus maniera.

Dailininkės tautosakos deivių karalystė, Jūratės ir Kastyčio pasaka ir sodžiaus moterų darbai yra romantiški, lyriški atpasakojimai. Ji yra nuosekli savo grafikos technika ir stiliaus maniera.

ALOYZO BARONO NOVELĖS KONKURSAS

Lietuvių rašytojų draugija tęsia tradicinį Aloyzo Barono novelės konkursą ir 1988 metais. Konkurso taisyklės:

1. Novelės temą autoriai pasirenka laisvai, tik pageidaujamas lietuviškas turinys ir personažai.
2. Novelės ilgis neturėtų būti daugiau kaip 20-25 mašinėlės rašytų puslapių.
3. Rankraščiai pasirašomi slapyvardžiu; tame pačiame voke turi būti vokelis, pasirašytas tuo pačiu slapyvardžiu, o jo viduje autoriaus pavardė, adresas, telefonas.
4. Rankraščius siųsti juri komisijos pirmininkui Petriui Melnikui — 22238 Brian, Taylor,

Dailininkės Magdalenos Birutės Stankūnienės parodos atidarymo kovo 11 dieną Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicagoje, būrys svečių dailininkų su parodos rengėjais ir atidarymo programos dalyvėmis: (sėdi) Janina Monkutė-Marks, Gordon Lockaki, amerikiečių meno kritikas iš Indianos, Nijolė Baniėnė, Jadvyga Paukštienė, aktorė Nijolė Martinaitytė; (stovi) Aleksandras Marčiulionis, Emilijus Holenderis, Eleonora Marčiulionienė, Marytė Gaiztėnė, Ramojus Mozoliauskas, Donna Marter, Magdalena Birutė Stankūnienė, Marija Ambrozaitienė, Ada Sutkuvienė, Dalia Kučėnienė, parodai sukurtos poemos „Trijų deivių pasaka“ autorė, Vanda Balukienė ir Val Ramonis, Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus vedėjas.

čiuilonis, Emilijus Holenderis, Eleonora Marčiulionienė, Marytė Gaiztėnė, Ramojus Mozoliauskas, Donna Marter, Magdalena Birutė Stankūnienė, Marija Ambrozaitienė, Ada Sutkuvienė, Dalia Kučėnienė, parodai sukurtos poemos „Trijų deivių pasaka“ autorė, Vanda Balukienė ir Val Ramonis, Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus vedėjas.

Nuotrauka Jono Tamulaičio

Čiurlionis — planetų muzikas

(Atkelta iš 3 psl.)

„Miške“ ir „Jūra“, ji daro tokią išvadą; nors jie nepasižymi išskirtiniu muzikiniu originalumu, tačiau jie turi žymią vietą lietuvių muzikos istorijoje.

Paskutiniame studijos skyriuje nagrinėjamos Čiurlionio chorinės dainos. Jos yra trijų rūšių: religinės, pasaulietinės ir harmonizuotos. Daugiausia yra šių pastarųjų ir jos tapo populiariausiomis jų chorinėmis dainomis. Iš Čiurlionio studentavimo laikų svarbiausias kūrinys yra kanta „De profundis“. Dovydo psalmės tekstui, Čiurlionis labai mėgo liaudies dainas ir 53 harmonizavo. Besigilindamas į jas, parašė studiją „Apie muziką“, kurioje iškėlė skirtumus tarp lie-

tuvių ir slavų liaudies muzikos. Jo harmonizuotos liaudies dainos iš pagrindų skiriasi nuo M. Petrausko, J. Naujalio ir Č. Sasnauskos dainų, kurie labiau domėjosi patriotiniais tektais, o ne muzikiniu stiliumi. Čiurlionis, būdamas geriau muzikiškai išsi-

M. K. Čiurlionis. Ornamentas (tušas, 1908).

mokslines, nei kiti to meto lietuviai kompozitoriai, geriau suprato tikrą lietuvių liaudies dainų melodijų struktūrą. Specialiais muzikiniai terminais bei pavyzdžiais Danutė Staškevičiūtė aiškina Čiurlionio harmonizuotų dainų skirtumus bei ypatumus, palyginus su jo amžininkais. Čiurlionio muzika atspindi įvairius stilius ir tendencijas, kurie reiškėsi mūsų amžiaus pradžioje. Harmonizuo-damas liaudies dainas Čiurlionis

nesistengė jas išprausti į to meto populiariausias klasiškai romantines melodijas. Čiurlionio atsidedimas tapybai ir ankstyva mirtis sukludė jam, kaip muzikui, pilnai subręsti ir sukurti perdem savitų, originalių muzikos kūrinių.

Baigdamas noriu pacituoti knygos leidėjų įvadą pareiktą teigimą, kuris, man regis, geriausiai apibūdina Čiurlionį kaip dailininką ir muziką: „Čiurlionio sukurti muzikos ir tapybos kūriniai iki šiol tebėra gyvi. Jų muzika yra dalis standartinio repertuaro Lietuvos orkestrams ir pianistams, tuo tarpu jo tapyti kūriniai peržengė Lietuvos tautinės kultūros ribas ir rado vietą visuotinėje meno istorijoje“. Antrosios anglų kalba Čiurlionio monografijos autoriai nusipelnė lietuvių ir amerikiečių skaitytojų padėkos.

• Dešimtoji Tarptautinė Neustadt vardo premija už literatūrą buvo paskirta Indijai rašytojui Rajo Rao, pasižymėjusiam savo „metafiziniams“ romanais, ypač *The Serpent and His Rope* ir *The Chessmaster and His Moves*. Rajo Rao studijavo Indijoje ir Prancūzijoje, dėstė filosofiją University of Texas, dabar, išėjęs į pensiją, gyvena Austin, Texas. Neustadt premija, teikiama kas dveji metai, yra vienintelė tarptautinė literatūrinė premija JAV. Ją skiria University of Oklahoma ir jo leidžiamas žurnalas *World Literature Today*, kurį redaguoja lietuviams gerai žinomas estas Ivar Ivask.

Iš kelionės po Meksiką

(Atkelta iš 3 psl.)

Mėlyname danguje nė debesėlio. Neramios Pacifiko bangos. Vietiniai, motorinėmis valtelėmis atplaukę, iškelia ant smėlio sulankstytus balionus, tikėdamiesi susirasti klientų. Ir jų apšiai susigundo! Tai iš tikrųjų tik pusė baliono (panašu į parašiūtą), kurį ilgos virvės jungia su tam tikra sėdyne, į kurią įkinko savanorišką auką. (Žinoma, ta auka turi pasirašyti popierių-dokumentą, kad „balionistai“ lieka neatsakomingi, nelaimėi įvykus!) Užveda valtininkas tada motorą ir bematant iškelia balioną, kartais iškelia taip aukštai, kad net žmogų sunku matyti. Kada balionas, atrodo, prisiartina per arti viešbučių, pabijai, kad neatsimuštų į mūrą. Bet turbūt tai tik per laki vaizduotė. (Mano jaunos pažįstamos prieš daugelį metų, beatostogaudamos Acapulco, taip skraidė ir nusileidusios atraportavo, kad labai smagu buvo.)

Šią popietę patys keliamės į aukštumas. Važiuojame kalnų keliu į didelio grožio vietą. Vingiuotais mediniais laipteliais, stačiu šlaitu nulipę apačion (supratome reikšmę veliaur rastų gausiai pristatytų suolelių), nustumame pamatę prie vandens ištaigingai įrengtą besienį restoraną, palmių šakų dideliu stogu apdengta. „Gyva“ meniu atveža ant ratelių, iš kurio pasirenkame sau pietus. Vanduo, kaip veidrodinis, čia pat įlankos užsisukimas, visur

statūs, vėliai apaugę šlaitai. Ir liuksusas, ir toks gamtos grožio primityvumas, kad jautiesi esąs kokiam nors Pietų Pacifiko kampelyje, o dar labiau žavingoje Moorea...

Netikėtai įdomi popietė pasitaikė miestelio kalnuose. Sėdime po atviru dangumi ir gėrimės panorama. Apačioje miestelis ir saulės

Aurorė ant terasos „gaidžių kantatos“ vakarą.

spindulių apgaubtas tiškantis vanduo. Ne, tik miestelis „po kojomis“, bet ir prisiliejusių namų stogai ar „terasos“. Štai bedantis senelis vaikosi nuoga, purviną, turbūt anūkėlį, maža mergytė šlavinėja grindinį, viską po išmėtytomis padangomis pakišdama. Moterys visur užsiėmusios skalbiniais. Prie bendros draugystės prisideda šunys, katės, vištos, net ir gaidžiai. (Restoranas oficialiai atidaromas tik tada, kada matyti tik gražūs miesto žiburiai. Kadangi mūsų įsileido gerokai anksčiau, turėjome progos ne vien tik miesto žiburius pamatyti.)

Greičiausiai šio apsilankymo nepaminėčiau, jeigu ne tie gaidžiai! Tik saulei paskendus horizonte, su ta sekunde, užgiedojus pirmas gaidys. Bematant, prisidėjo du ar trys kiti. Prie jų prisijungė gaidžiai iš tolimesnių gyvenviečių. Taip ir išklaušėme visai netikėtai „gaidžių kantatą“, tokios apimties, kad tikrai neįmanoma pamiršti.

Vėl prie tvorelės po pasisavinta palmele. Mėlyname danguje plaukioja balvi debesėliai. Neramios Pacifiko bangos. Gerokai vėjuota! Viešbutyje, baruose, baseinuose ir ant plažo visi užsiėmę savo reikalais ir malonumais. Tolumoje skraido balionas. Giliai įkvėpiu tropikų kvapų orą. Koks gražus gyvenimas ir kaip smagu čia būti! Balionų pirkliams sekasi. Kinko į sėdynę jauną moterį (jau kelias dienas su savo vyrų praleidusią mūsų viešbutyje). Bematant pasikelia ji aukštyn.

Grįžtu prie knygos. Po kiek laiko, pakėlus

galvą, matau, kad „balionistai“ susirūpinę. Balionas nuneštas toliau, negu turėtų būti. Laivelis jį bando atitraukti arčiau vandens, arčiau mūsų plažo. Balionas gerokai priartėja. Jau smarkiai leidžiasi žemyn, jau visai virš palmėmis dengtų stogelių — atrodo, praskris, bet įkinkyta moteris staigiai trenkia

krūtine į paskutinio stogelio išsikūsiusį baslio gabalą, trenkia tokiu smarkumu, kad į žemę įremtas baslys kreivai nulūžta, stogelis nūrieda. Moteris, pamėlynavusi, guli ant smėlio. Vyras, apstulbęs, stovi be žado. Sukrėsti stovime visi. Kažkas sušunka: „Ambulancia!“! Iš taria kitas tyliai: „muerta, muerta...“

Ilnaka Meksikoje